

EUROPA

Nasza historia

5

szkoła podstawowa

Spis treści

Rozdział I. Czym jest historia? 8

- 1.1 Historia i pomiar czasu 10
Warsztat historyka. Konstruowanie osi czasu 12
- 1.2 Historycy badają przeszłość: źródła 13
- 1.3 Czym zajmują się historycy? 14
- 1.4 Test kompetencji 16

Rozdział II. Od epoki kamienia po epokę żelaza 18

- 2.1 Pierwsi ludzie – co o nich wiemy? 20
Warsztat historyka. Czytanie i rozumienie tekstu 23
- 2.2 Ludzie starszej epoki kamienia: łowcy i zbieracze 24
- 2.3 Ludzie zaczynają prowadzić osiadły tryb życia: młodsza epoka kamienia 28
- 2.4 Miedź, brąz, żelazo – metale zmieniają świat 34
- 2.5 Test kompetencji 38

Rozdział III. Starożytne cywilizacje Bliskiego Wschodu 40

- 3.1 Mezopotamia: kraina pomiędzy Tygrysem a Eufratem 42
- 3.2 Nad Nilem powstaje wielkie państwo 46
- 3.3 Życie i praca w Egipcie 50
Warsztat historyka. Analiza schematu 53
- 3.4 Religia i kultura Egipcjan 54
- 3.5 Starożytny Izrael 60
- 3.6 Test kompetencji 62

Rozdział IV. Starożytna Grecja – kolebka naszej kultury 64

- 4.1 Powstanie świata greckich państw 66
- 4.2 Sport to rzecz boska? Tak właśnie uważali Grecy 70
- 4.3 Dwa miasta-państwa: Sparta i Ateny. Całkowicie odmienne? 74
Warsztat historyka. Korzystanie ze źródła pisanego 79
- 4.4 Grecy przeciwko Persom – starcie cywilizacji? 80
- 4.5 Aleksander Wielki tworzy światowe imperium 84
- 4.6 Test kompetencji 88

Rozdział V. Imperium Rzymskie 90

- 5.1 Od wiejskiej osady do republiki 92
- 5.2 Od miasta do potężnego państwa 94
- 5.3 August tworzy nowy porządek 98
- 5.4 Rzym – światowa metropolia 102
Warsztat historyka. Analiza pomnika 107
- 5.5 Rzymianie i Germanie – sąsiedzi i przeciwnicy 108
- 5.6 Chrześcijaństwo – od prześladowanej mniejszości do religii państwowej 112
- 5.7 Kryzysy i katastrofy – upadek cesarstwa zachodniorzymskiego 116
- 5.8 Test kompetencji 120

Rozdział VI. Wspólnoty religijne w średniowieczu 122

- 6.1 Wspólnoty chrześcijan 124
 - Warsztat historyka.** Rozumienie znaczenia symboli chrześcijańskich 127
- 6.2 Rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa 128
- 6.3 Powstanie i rozwój islamu 130
- 6.4 Judaizm 132
- 6.5 Test kompetencji 134

Rozdział VII. Wspólnoty polityczne w średniowieczu 136

- 7.1 Bizancjum kontynuatorem Cesarstwa Rzymskiego 138
- 7.2 Powstanie imperium islamskiego 140
- 7.3 Państwo Franków – nowe Cesarstwo Rzymskie? 142
- 7.4 Słowianie i ich państwa we wczesnym średniowieczu 146
- 7.5 Cesarstwo Ottonów – cesarstwo „niemieckie”? 148
 - Warsztat historyka.** Analiza i interpretacja wizerunku władcy 153
- 7.6 Początki Polski: dynastia Piastów 154
- 7.7 Test kompetencji 160

Rozdział VIII. Społeczeństwo średniowieczne: życie według ustalonego porządku 162

- 8.1 Módl się! Broń! Pracuj! – każdy ma swoje miejsce w społeczeństwie 164
- 8.2 Jak żyli ludzie we wczesnym średniowieczu? 170
- 8.3 Test kompetencji 176

Rozdział IX. Konflikty religijne oraz kryzysy polityczne w średniowiecznej Europie 178

- 9.1 Papież czy cesarz – kto ma włączyć chrześcijańskim Zachodem? 180
- 9.2 Podboje w imię krzyża 184
 - Warsztat historyka.** Porównanie źródeł pisanych 191
- 9.3 Walka o panowanie nad Europą Środkową i Wschodnią 192
- 9.4 Krytyka Kościoła i kryzys papieżstwa 194
- 9.5 Powstanie imperium osmańskiego 196
- 9.6 Test kompetencji 198

Rozdział X. Powstają nowe formy wspólnot politycznych 200

- 10.1 Król i stany rządzą wspólnie 202
- 10.2 Jak można było zostać monarchą i zapewnić sobie władzę? 206
- 10.3 Dwa państwa i wspólny władca: dynastia Jagiellonów 208
- 10.4 Test kompetencji 214

Rozdział XI. Miasta zmieniają życie społeczeństw 216

- 11.1 Powstawanie miast – ośrodków gospodarczych 218
- 11.2 Rzemieślnicy i kupcy – społeczność miejska 224
- 11.3 Rozwój osadnictwa wiejskiego i miejskiego w Europie Środkowo-Wschodniej 228
- 11.4 Test kompetencji 236

Rozdział XII. Średniowieczna Europa – wspólnota kulturowa? 238

- 12.1 Korzenie i drogi rozwoju kultury europejskiej 240
- 12.2 Edukacja i kultura w średniowieczu 244
 - Warsztat historyka.** Porównanie budowli romańskich i gotyckich 247
- 12.3 Rycerze, mieszczaństwo i chłopcy – kultura społeczeństwa stanowego 248
- 12.4 Test kompetencji 250

Indeks wybranych osób, nazw i pojęć 252

Konsultacja, tłumaczenie i redakcja 256

Źródła ilustracji i fotografii 257

Drodzy Uczniowie,

Europa. Nasza historia to szczególny podręcznik do historii. Jest napisany wspólnie przez polskich i niemieckich autorów. Dzięki temu poznacie europejską historię z różnych perspektyw. Dowiedziecie się również ważnych rzeczy o historii naszych najbliższych sąsiadów. Zrozumiecie, że społeczeństwa Europy mają bardzo różne doświadczenia historyczne, ale ich dzieje były zawsze ze sobą ściśle splecione.

Punkt widzenia

W takich ramach znajdziesz różne opinie historyków na temat wydarzeń i procesów opisywanych w podręczniku.

PUNKT WIDZENIA

Czy królowa Nefretete została uprowadzona do Niemiec?

Egipt domaga się od Niemiec zwrotu popiersia władczyni, które zostało odkryte w 1912 r. podczas niemieckich wykopaliisk w Tell el-Amarna i następnie przywiezione do Berlina.

TN. 1. Zahi Hawass, były szef egipskiego urzędu ochrony starożytnych zabytków, powiedział w wywiadzie z 2009 r.:

1. W rzeczy samej otrzymaliśmy dokumenty, z których wynika, że popiersie naszej królowej odnalazł przez niemieckich archeologów, zostało nielegalnie wywiezione z Egiptu w 1913 r. Niemcy mieli s w oczywisty sposób inne informacje, niż te, które przekazał egipskim władzom. Świadczył bowiem, że chodziło o gipsową figurę pewnej egipskiej księżniczki. W rzeczywistości był to tylko pretekst – pod warstwą gipsu było bowiem ukryte popiersie zony faraona.

„Der Spiegel”, 2009, nr 53, s. 89.

TN. 2. Hermann Parzinger, szef Zarządu Muzeów Państwowych w Berlinie, powiedział w wywiadzie z 2012 r.:

1. Z naszej perspektywy nie ma żadnego punktu spornego. W owym czasie funkcjonowała bowiem ustalona zasada podziału znalezisk archeologicznych. W celu ratowania rozmaitych dóbr kultury sprowadzono wówczas do kraju [j. Egiptu] zagraniczne ekspedycje archeologów, którzy finansowali wykopaliiska, a w zamian otrzymali część znalezionych przedmiotów. Dla mnie jest rzeczą decydującą, że odbywało się to zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami. Nefretete jest częścią dziedzictwa kulturowego ludzkości. Zwrot tej popiersia z czystej wspaniałomyślności uznaję za nie do zaakceptowania.

„Der Spiegel”, 2012, nr 49, s. 133.

Przeszłość w teraźniejszości

Tak oznaczony materiał przedstawia, co zostało nam do dzisiaj z dawnych lat.

PRZESZŁOŚĆ W TERAŹNIEJSZOŚCI

Ostatnie starożytne igrzyska olimpijskie odbyły się w 393 r. n.e. Wówczas chrześcijański cesarz rzymski Teodozjusz zakazał ich organizowania, gdyż widział w nich obrzęd pogański. Dopiero pod koniec XIX w. Francuz Pierre de Coubertin (czytaj: pier-de-kuberte) doprowadził do odrodzenia się idei igrzysk. W 1896 r. w Atenach odbyły się pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie, odwołujące się do starożytnych tradycji. W 1924 r. po raz pierwszy urządzono igrzyska zimowe.

← IL. 16. Dyskoból, rzeźba z ok. 450 r. p.n.e.
→ IL. 17. Plakat olimpijski z 1948 r.

Strony działowe

Każdy rozdział został oznaczony innym kolorem.

Na osi czasu pokazano najważniejsze wydarzenia dotyczące danego tematu i ich datację.

Strona tytułowa lekcji

Numer lekcji i kolor pomagają w szybkim odnalezieniu właściwego tematu.

Krótki tekst wprowadzający do tematu.

Na osi czasu pokazano najważniejsze wydarzenia związane z tematem i ich daty.

Najważniejsze pojęcia zostały wyjaśnione na marginesach.

Test kompetencji

Na końcu każdego rozdziału zamieszczono test kompetencji, który zawiera zadania pozwalające na sprawdzenie wiadomości i umiejętności analizy źródeł.

ROZDZIAŁ IV | Starożytna Grecja – kultura naszej kultury

↓ W V w. p.n.e. Ateny były najwzrostającą polis starożytnej Grecji. Nad miastem przetrwał Akropolis, na którym wzniesiono liczne świątynie. Do dziś widoki z ruin na wzniesieniu jest wspaniały w porównaniu z innymi.

III tysiąclecie – koniec II tysiąclecia p.n.e. Cywilizacja minojska i mykeńska

ok. 800–500 p.n.e. Wielka kolonizacja grecka

776 r. p.n.e. Pierwsza piętarna wzmianka o igrzyskach olimpijskich

ok. 500 r. p.n.e. Ateny potęgą morską

336–323 p.n.e. Panowanie Aleksandra Wielkiego

4.5 Aleksander Wielki tworzy światowe imperium

W 338 r. p.n.e. Grecja została podbita przez władcę Macedonii króla Filipa II. Wrócić tron po nim przejął jego 20-letni syn Aleksander. Władca ten stanął na czele wielkiej wyprawy Greków i Macedończyków przeciwko imperium perskiemu. Jakże były skutki pojawienia się Greków na Wschodzie?

338 r. p.n.e. Podbój Grecji przez Filipa II

331 r. p.n.e. Ostateczne zwycięstwo Aleksandra nad Persami

323 r. p.n.e. Śmierć Aleksandra; początek epoki hellenistycznej

30 r. p.n.e. Podbój Egiptu; ostatniego panowania hellenistycznego przez Rzym

Aleksander – wielki wódz

Macedonia – kraj na północno-wschodzie w III i II w. p.n.e. Król macedoński Filip II podbił podległe mu państwa celibitów i perskie.

Aleksander, syn Filipa II, starannie wykształcony uczeń filozofa Arystotelesa, podobnie jak wielu wódzów swojej epoki przagnął sławy i zaciągnął żołnierzy. Po wstąpieniu na tron stłumił powstanie Greków, który zbudowali się przeciw panowaniu **Macedończyków**. Udało mu się też przysłać Greków dla idei wojny przeciw Persji, gdyż głosił, że przegrana oznaczałaby koniec świątyni i krewody zbudowane greckimi miastami państwem przez króla Koerksesa 150 lat wcześniej. Wyprawa ta miała stać się jednocześnie dla Aleksandra drogą do najwzrostającej chwały. Wkrótce ruszył na czele swojej macedońskiej greckiej armii na wyprawę przeciwko ogromnemu państwu perskiemu, rozcągającemu się od Azji Mniejszej i Egiptu aż po Indie.

T. Il. 1. Mozaika przedstawiająca scenę z bitwy pod Issos (333 r. p.n.e.). Aleksander atakuje z lewej strony, poróżniony perkul kól Dariusz II. Mozaika znajduje się w Pompejach i stanowi kopię kopię greckiego oryginału pochodzącego z II lub II w. p.n.e.

4.6 Test kompetencji

1. Wyjaśnij własnymi słowami znaczenie podanych pojęć.

- arystokracja
- demokracja
- świat bogów
- hellenizm
- kolonizacja

2. Przenylny tabelę do zeszytu. Wpisz w rubryki różnicę, jakie dostrzegasz w funkcjonowaniu Aten i Sparty.

ATENY	SPARTA

3a. Na podstawie poniższego tekstu oraz ilustracji składowaj nagrobek ośmiu kobiet w starożytnej Grecji.

3b. Annotuj, że jakie kobiety w starożytnej Grecji były...?

3c. Porównaj sytuację kobiet w starożytnej Grecji i starożytnej Europie. Podaj podobieństwa i różnice.

3d. Tł. 1. Grecka rzeźbiona. Historyk Sophie Royer pisze o zasadach panujących w greckiej rodzinie w starożytności.

1. Ojciec był głową rodziny i sprawował władzę absolutną nad wszystkimi członkami swojej rodziny. Było on mógł w swoim domu, za swoje albo wyrazić, że z domu, decydując o zawarciu małżeństwa przez młodszy syn lub córkę jej, dozwolony, mającym rodziny czy prosił o żony. To oznaczało w grzech całej rozie podległe władzy swego ojca – ojca, mógł albo nastąpić z nim w Wzrostek władzy w domu, młodszy i starsi, a także wolnie i niewolniczo przetrzymać w osobnej części mieszkalni (ogólniki) i rządził mały odcinek podległy, się publiczne. Jedynym celem wychowania dziewczyny było nauczenie jej doskonałego prowadzenia gospodarstwa domowego, gdyż kobiety oznaczało na podstawie tego, jak dbała o swój dom. To niepożądane dla nie przeszkadzać jej jednemu w pełnieniu odpowiedzialnych funkcji w rodzinie [1].

Sophie Royer, *Civilisation de l'Antiquité*, France, Flammarion, 1999, s. 100.

T. Il. 1. Na nagrobku z IV w. p.n.e. zmarła kobieta została wyobrażona na krześle, w otoczeniu ośmiu (męża), który na znak miłości trzyma zoną za rękę.

88

IV STAROŻYTNA GRECJA – KOLEBKA NASZEJ KULTURY

Wiele zjawisk i pojęć, z którymi spotykamy się na co dzień w współczesnym świecie, narodziło się ponad 2500 lat temu w starożytnej Grecji. Nawet sama nazwa naszego kontynentu – Europa – wywodzi się z greckiej mitologii. Imię to nosił król królów tytusa, który porwał królową Zehę. Grekom zawdzięczamy filozofię i teatr a ich architektura i sztuka wywarły olbrzymi wpływ na późniejszą kulturę europejską. Ze starożytnej Grecji wywodzi się też idea igrzysk olimpijskich, a zasady demokracji znamy dzięki Ateńczykom, którzy pierwsi rzadzili według jej norm. Jak w Grecji narodziła się kultura, która ma tak wielki wpływ na nas? Jak wyglądało życie starożytnych Greków? Jak byli nastawieni do swoich sąsiadów?

Krótki tekst wprowadzający do rozdziału informuje o jego treści i stawia pytania, na które odpowiedź znajduje się w rozdziale.

Mapa w tym miejscu stanowi element wprowadzający do lekcji.

W tym samym czasie w Europie

Tutaj znajdziesz informacje o wydarzeniach, które rozgrywały się równolegle do opisanych w temacie lekcji.

Źródła, rysunki rekonstrukcyjne, ilustracje ułatwiają poznanie tematu i pozwalają na samodzielną pracę.

Zadania na końcu pomogą na sprawdzić i utrwalić wiedzę.

Warsztat historyka

Na stronach *Warsztat historyka* poznasz metody analizy różnego typu źródeł.

Warsztat historyka
Analiza schematu

Dzięki schematowi możemy przedstawić w uproszczony sposób ważne zagadnienia. Wykorzystane są w nim różne znaki i symbole, np. strzałki. Nie jest on źródłem historycznym, lecz pewnym sposobem przedstawiania i rozumienia dawnej rzeczywistości. Można konstruować różne schematy dotyczące tego samego zagadnienia. Aby odczytać schemat, należy wykonać trzy etapy pracy, które opisane są na marginesie.

Hierarchia – jest ściśle powiązana z podziałem społeczeństwa na grupy społeczne i wyróżnianiem ról społecznych. Wykorzystuje się do tego symboli.

Społeczeństwo egipskie było społeczeństwem hierarchicznym. Kto miał w nim wyższe miejsce, czyli wyższą pozycję w hierarchii społecznej, ten wydawał rozkazy osobom stojącym na niższych szczeblach drabiny społecznej. Poleceń musiały być wykonywane. Podległa społeczność składała się z grupy społecznej, do której należał daný człowiek.

Etapy pracy

1. Opis
• Powiedz, czego dotyczy schemat.
• Opisz jego formę, poszczególne części i ich sprzężenie.
• Wykorzystaj do tego logotypy.
2. Analiza
• Podkij analizie wszystkie informacje, jakie możesz wyczytać z wkleś.
• Uporządkuj zdobyte informacje.
3. Wyjaśnienie
• Sformułuj najważniejsze wnioski, które możesz wyyciągnąć na podstawie informacji przedstawionych na schemacie.
• Zastanów się, czy wybrana forma schematu dobrze nadaje się do prezentacji tego tematu.

Rozpisane na marginesie etapy pracy uczą analizy materiału źródłowego.

Niepodziwianie podobny tego północnego państwa zajął Aleksandrowi załadowie kilka lat, a trzy wielkie bitwy z Persem przyniosły mu sławę wielkiego wojownika i statecznego wodza. Po raz pierwszy pokonał wojsko perskie w 334 r. p.n.e. nad rzeką Granik. Następnie w 333 r. p.n.e. rozbił armię samego króla perskiego Dariusza III pod Issos, a dwa lata później, w 331 r. p.n.e., pod Gaugamelą. W ten sposób został władcą wielkiego imperium.

Rozpad imperium Aleksandra

Aleksander zmarł nagłe w Babilonie w 323 r. p.n.e. w wyniku choroby. Jego imperium, w którym wspólnie żyli Grecy, Persowie oraz wiele innych ludów, rozpadło się na trzy części. Na ich czele stanęli dawni wodzowie Aleksandra, którzy w rezultacie utworzyli trzy nowe monarchie: Antygonozw rządzących Grecją i Macedonią, Ptolemeuszów władających Egiptem oraz Seleuków dzierżących Syrię i terytory leżące na wschód od niej.

Bunt żołnierzy Aleksandra nad brzoziem Gangueru

Grecki historyk Plutarch (ok. 50-100 n.e.) opisał bunt żołnierzy macedońskich wobec polewn Aleksandra. Do zdarzenia doszło podczas wyprawy do Indii (327-325 p.n.e.).

- 1. Bliźni Ptolemeusz (indyjski król) polewny przez Aleksandra okazał się zbyt Małodofciznym i powoływał ich do odwołania marszu w objętych Indii.
- 2. Długo o całą sprawę zdziwiał epłali się Aleksandrowi, kiedy się chciał zmoczyć (niezdecydowanie) przez Gangesu.
- 3. W ten sposób Aleksander pozostawił z sobą i gnieźnu zamknął się w namiocie.

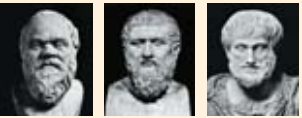
W nieładzie się stał, uważając, że nie ma dla niego zapłaty za wszelkie dotychczasowe czyny, jak przeliczyłby ten, który Gangueru, bez tego powiewu jego jest o wiele przydatny, jak również na skutek tegoż żądania. Wobec wojny między nami, do namintu i obłąkających go krzykami i błąkami, uległ i odstąpił od siebie na namie i powoływał.

1. Opisz własnymi słowami, jak Aleksander został władcą imperium i wymień najważniejsze wydarzenia z tym związane.
2. Opisz wojnę Aleksandra z Dariuszem przedstawioną na mapie. Wypisz, jaka rolę miały odegrać takie wydarzenia.
3. Na podstawie ZŁ 1, wypisz, dlaczego macedoński polewn Aleksandra do wywołania się z dala wyprawy. Powiedz, jak Plutarch ocenia osobowość Aleksandra jako wodza.
4. Przejrzyj cytaty w klasie, czy Aleksander Macedoński zasługuje na przydomek Wielki.

Test kompetencji

ZADANIE 4 Sprawdz umiejętności wyciągania wniosków.

Filozofia to ce umiowanie mądrosi ma swój początek w starożytnej Grecji. Narodziła się ok. 600 p.n.e. w greckiej kolonii w Ajty Włoszyj (Italia) w południowej Italii (Rozdz. 18). Zarz. domo na kontynencie. Na ogół mala grupa uczonej Greków dyskutowała o takich zagadnieniach, jak co jest porządkiem świata, jak wygląda światka przyszły, jak powinien być człowiek, jak powinien być zorganizowane państwo. Odpowiedzi na te pytania filozofowie coraz rzadziej opytowali w wici świata przedstawionej przez mity. Raczej szukali wyjątków i rozumowali. W V w. p.n.e. Ateny stały się centrum filozofii.

- 1. Sokrates i zjawca próbował w miejscach publicznych. Ratował ludzi od kłopotów (gimnazjum, około południa, kiedy ytniek napisał im ludzi, można było go sam 5 widzieć, a przez przystąpić części dnia zjawca tam się obracał. Głęboko spoglądał się spodobał najejoci ludzi. Bardzo wiele z nim rozmawiał, a kto chcił mógł się przychylić do jego wywodów, ale nie mógł nigdy nie widział, aby czynił coś bezczystego albo niegodziwego ani nie słyszał, aby mówił o czymś podobnym. Nie sprzął ani natchać wadzić, czy tak, jak czyni większość filozofów [...]
- 15. Przechwalnie jako dowodził, że kto zaprzecza sobie gwałt takim spawami, jest diałom. [...] Błoni natomiast zżawca, kiedy rozmarzał sprawy ludzkie, starał się dowiedzieć, czym w swej nauce jest podobne, a czym bałobitność, czym piękno, a czym brzydota, czym sprawiedliwość, a czym niesprawiedliwość, czym rozmiar, a czym szaleństwo, czym mierność, a czym tródnostwo, czym parwość, a czym małe zjawca, czym władza nad ludźmi, a czym władca i podobnie rozpraszając i powołując innych rzeczy, ci, którzy zdobywali tego rodzaju wiedzę, w ogóle interweniowali, stawali się ludźmi moralnie doskonałymi, co rozumieją, który nie miał o tym wyobraźnia, zakładawali na miano diuz niewolniczych.

W rozdziale 4.2 przedstawiono, jak duży wpływ na życie Greków miał bogowie. Wypisz, dlaczego filozof mógł poddać w wątpliwość istnienie tego obrazu świata.

40. Przetłumacz własnymi słowami, czym zajmowali się filozofowie Sokrates, Platon i Arystoteles (il. 2., il. 3., il. 4.).

41. Grecki kolebka naszej kultury? Uzasadnij to stwierdzenie i podaj przykłady z całego rozdziału.

ZŁ 1. Życie Sokratesa

Antoni arystokracja Karnefot (ok. 480-399 p.n.e.) który w młodości odebrał do Sokratesa, tak oto wspomina filozofa.

- 1 Sokrates [...] zjawca próbował w miejscach publicznych. Ratował ludzi od kłopotów i gimnazjum, około południa, kiedy ytniek napisał im ludzi, można było go sam 5 widzieć, a przez przystąpić części dnia zjawca tam się obracał. Głęboko spoglądał się spodobał najejoci ludzi. Bardzo wiele z nim rozmawiał, a kto chcił mógł się przychylić do jego wywodów, ale nie mógł nigdy nie widział, aby czynił coś bezczystego albo niegodziwego ani nie słyszał, aby mówił o czymś podobnym. Nie sprzął ani natchać wadzić, czy tak, jak czyni większość filozofów [...]
- 15 Przechwalnie jako dowodził, że kto zaprzecza sobie gwałt takim spawami, jest diałom. [...] Błoni natomiast zżawca, kiedy rozmarzał sprawy ludzkie, starał się dowiedzieć, czym w swej nauce jest podobne, a czym bałobitność, czym piękno, a czym brzydota, czym sprawiedliwość, a czym niesprawiedliwość, czym rozmiar, a czym szaleństwo, czym mierność, a czym tródnostwo, czym parwość, a czym małe zjawca, czym władza nad ludźmi, a czym władca i podobnie rozpraszając i powołując innych rzeczy, ci, którzy zdobywali tego rodzaju wiedzę, w ogóle interweniowali, stawali się ludźmi moralnie doskonałymi, co rozumieją, który nie miał o tym wyobraźnia, zakładawali na miano diuz niewolniczych.

40. Opisz przebieg dnia Sokratesa (ZŁ 1.).

41. Sprzedaj listy tematu. Kto były ważne dla Sokratesa.

42. Wypisz trzy filozofy według wyobrażenia Sokratesa.

↑ Widok Pragi. Praga, stołeczne miasto Królestwa Czech, szczególnie rozkwit osiągnęła w XIV w. za panowania Karola IV z dynastii Luksemburgów. Stała się wówczas największym miastem Europy Środkowo-Wschodniej. Drzeworyt z *Liber chronicarum...*, 1493 r.

od XI do poł. XIV w.
Wzrost liczby mieszkańców Europy z ok. 38 mln do ok. 73 mln

od początku XIII w.
Zakładanie miast i wsi na prawie niemieckim w Polsce

od 1215 r.
W niektórych rejonach Europy Żydzi zmuszani do noszenia wyróżniającego ich ubioru

1347–1351
Epidemia dżumy – śmierć ok. 1/3 mieszkańców Europy

1358 r.
Zwołanie pierwszego zjazdu ogólnohanzeatyckiego

XI

MIASTA ZMIENIAJĄ ŻYCIE SPOŁECZEŃSTW

Od XI w. wzrastało zaludnienie Europy. Zmieniały się sposób życia, gospodarka i krajobraz. Kurczył się teren zajmowany przez lasy, bagna i nieużytki, zwiększał zaś obszar pól uprawnych i gęstniała sieć ludzkich osad. Powstawały otoczone murami miasta, a obok ludności wiejskiej i rycerzy pojawił się nowy stan – mieszczaństwo. Do rozwijających się ośrodków miejskich ściągało coraz więcej ludzi. Życie mieszkańców miast i wsi coraz bardziej się różniło. Jak wyglądało życie w mieście?

↑ M.1. Gospodarka i handel w Europie w XIV w.

11.3

Rozwój osadnictwa wiejskiego i miejskiego w Europie Środkowo-Wschodniej

Od XII w. rozpoczął się w Europie intensywny rozwój gospodarczy połączony z migracjami. Osadnicy przemieszczali się z zachodnich terenów dzisiejszych Niemiec, Belgii i Holandii w kierunku wschodnim. Osiedlali się najpierw na obszarach na wschód od Łaby, a od XIII w. przybywali na ziemie polskie, czeskie i węgierskie. Co ich skłaniało do decyzji o migracji? Jak ludność miejscowa traktowała przybyszów? Co czekało osadników w nowej ojczyźnie?

1147 r.

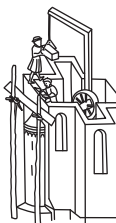
Krucjata niemieckich, duńskich i polskich książąt przeciwko Słowianom połabskim

XII w.

1201–1238

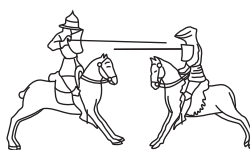
Sprowadzenie przez księcia śląskiego Henryka I Brodatego flamandzkich i niemieckich osadników

XIII w.

1241 r.

Najazd Mongołów na Europę; bitwa pod Legnicą

XIV w.

1333–1370

Panowanie Kazimierza Wielkiego; założenie ok. 1500 wsi i niemal 100 miast na prawie niemieckim

Władcy poszukują osadników – migracje chłopów

Dla wielu mieszkańców zachodniej Europy propozycja osiedlenia się na wschodzie kontynentu przyszła w odpowiednim momencie. Od przełomu X i XI w. ocieplenie klimatu i postęp techniczny sprzyjały zwiększeniu plonów. Liczba ludności szybko rosła i zaczęło brakować ziemi uprawnej. Dlatego wielu ludzi wraz z rodzinami wyruszało na słabo zasiedlone tereny w nadziei, że otrzymają własne grunty. Od XII do XIV w. w ten właśnie sposób rozwijało się osadnictwo wiejskie w całej Europie.

Zakładanie wsi w średniowieczu

W XIII w. w Europie Środkowo-Wschodniej zakładano wiele nowych wsi.

→ **IL. 1.** Scena założenia wsi w *Zwierciadle saskim*, z początku XIV w. (1) Pan, właściciel majątku ziemskiego rozmawia z przedsiębiorcą, tzw. zasadźcą (2), o podziale ziemi. (3) Chłopscy osadnicy karczują las oraz wznoszą domostwa i budynki gospodarskie.

W TYM SAMYM CZASIE W EUROPIE

1. W XII i XIII w. zostały zagospodarowane rozległe południowo-zachodnie obszary Francji, co umożliwiło rozwój osadnictwa na tych terenach.
2. W 1291 r. Akka została zdobyta przez muzułmanów. Kończyły to wyprawy krzyżowe i związane z nimi wędrówki.
3. W związku z postępami rekonkwisty od XII do XV w. Półwysep Iberyjski został ponownie opanowany przez chrześcijan. Muzułmanów i Żydów wypędzono lub zmuszono do przyjęcia chrztu.

ŹR. 1. Wezwanie do krucjaty przeciwko Słowianom połabskim, 1108 r.

Wezwanie skierowane przez duchownych i świeckich książąt wschodniej Saksonii, napisał najprawdopodobniej duchowny pochodzący z Flandrii.

- 1 Dręczeni od bardzo długiego czasu rozmaitymi gwałtami i klęskami zadawanymi przez pogan, wzdychamy, błagając was o litość, abyście pomogli nam ocalić przed upadkiem waszą matkę Kościoł. Przeciw nam powstał okrutny poganie, mężowie bez miłosierdzia, i ciemieją nas srogo. Chlubiąc się nieludzkimi występkami, zbezcześcili
- 10 kościoły Chrystusa bałwochwalstwem, zniszczyli ołtarze i nie cofają się przed wymierzonymi w nas czynami, o których wzdrga się słuchać serce człowieka. Bardzo często wyprawiają się na nasze
- 15 tereny i nikogo nie oszczędzając, rabują,

- mordują, gromią i dręczą wyszukanymi męczarniami, niektórym zaś odcinają głowy i składają je w ofierze swym bożkom. [...] Wstańcie, książęta, przeciwko wrogom Chrystusa, namaśćcie tarcze, przepaszcie się, mężni synowie, i przybądźcie wszyscy mężowie waleczni. [...] Poganie są odrażający, ale ich kraina pełna mięsiva, miodu, mąki [...] i ptaków i, jeśli te ziemie
- 25 zacznie się uprawiać, pełna będzie bogatych plonów, i żadna inna nie da się z nią porównać. [...] Dlatego, o Sasi, Frankończycy, Lotaryńczycy i Flandryjczycy, sławni mężowie i władcy świata, możecie tu zarówno zbawić
 - 30 swe dusze, jak i, jeśli się wam spodoba, zdobyć najlepszą ziemię do zamieszkania.

Urkunden und erzählende Quellen zur deutschen Ostsiedlung im Mittelalter, wyd. H. Helbig i L. Weinrich, cz. 1, wyd. 3. popr., Darmstadt 1984, s. 97–103.

Od XII w. książęta niemieccy rozpoczęli podbój i chrystianizację pogańskich plemion Słowian na wschód od Łaby. Poszukiwali też chłopskich osadników, którzy zagospodarowałyby słabo zaludnione ziemie, karczując lasy, osuszając bagna i przekształcając je w tereny uprawne.

Na terenach Polski, Czech i Węgier początki osadnictwa nie były związane z podbojem i przymusową chrystianizacją. Miejscowym władcom zależało na tym, aby więcej ludzi się osiedlało i zagospodarowywało te tereny. Dzięki temu obszary te mogły się rozwijać, a władcy – wzbogacać. Na ziemie polskie pierwszych osadników wiejskich z **Flandrii** i Niemiec sprowadził śląski książę Henryk Brodaty, a jego śladami podążyli inni polscy władcy, zamożne duchowieństwo i rycerze. Liczba zakładanych nowych osad na terenach księstw polskich wzrosła zwłaszcza od poł. XIII w., w czasie odbudowy po najazdach Mongołów (Tatarów).

Flandria – region w dzisiejszej Belgii.

1. Na podstawie **IL. 1.** opisz najważniejsze czynności, które osadnicy musieli wykonać w czasie budowania nowej wsi w Europie Środkowo-Wschodniej.
2. Sporządź listę powodów, dla których osadnicy z Europy Zachodniej zdecydowali się osiedlać na terenach Europy Środkowo-Wschodniej. Porównaj je z motywacjami władców i możnych, którzy chcieli sprowadzać osadników do swoich krajów. Przedstaw wnioski.
3. Wymień powody, które autor **ŹR. 2.** podaje w wezwaniu do krucjaty przeciw Słowianom połabskim.

↑ **IL. 2.** Wizerunek młyna zamieszczony w średniowiecznej księdze z ok. 1340 r.

Marsze – bagniste tereny nad Wezerą częściowo leżące poniżej poziomu morza, znajdujące się w dzisiejszej Dolnej Saksonii (północne Niemcy), na południe od zatoki Jade.

Lokacja – nadanie danej osadzie wiejskiej lub miejskiej norm tzw. prawa niemieckiego, związane z założeniem tej osady lub reorganizacją jej przestrzeni.

Technika pomaga w rozwoju nowych ziem

Osadnicy przez długie lata musieli ciężko pracować, by ziemia wydała plony. Dobrym przykładem jest zagospodarowanie **marszy** nad rzeką Wezerą. Na tych zagrożonych przez powódzie terenach już od poł. XII w. osiedlali się chłopci flamandzcy. Dzięki budowie grobli udało się im osuszyć bagniste tereny i przekształcić je w pola uprawne oraz pastwiska.

Początkowo osadnicy w Europie Środkowo-Wschodniej posługiwali się takim samymi narzędziami jak miejscowi chłopci, przede wszystkim radłami, które płytko orały glebę. Od XIII w. zaczęły się tutaj, podobnie jak w całej Europie, upowszechniać nowe techniki rolnicze i zastosowano doskonalsze narzędzia, np. pługi i kosy. Wiatraki i młyny wodne wyrabiały z ziaren mąkę szybciej i lepiej niż używane wcześniej żarna. Wprowadzenie trójpolówki przyczyniło się do zwiększenia plonów. Produkowano więcej, niż było potrzeba na własny użytek. Nadwyżki płodów rolnych trafiały na sprzedaż na targi. Dzięki temu nastąpiło ożywienie handlu.

Zasadzcy organizują akcje osadnicze

Nowi osadnicy, m.in. Holendrzy, Flamandowie, Frankończycy czy Sasi, wyruszyli w drogę na podstawie umowy. Werbowali ich tzw. zasadzcy, czyli przedsiębiorczy pośrednicy, którzy zawierali umowy na **lokacje** wsi z właścicielami kolonizowanych ziem – najpierw z książętami, później z możnowładcami świeckimi i duchowieństwem. Umowy gwarantowały osadnikom korzystne warunki: osobistą wolność, dziedziczną dzierżawę otrzymanej do zagospodarowania ziemi, stałą wysokość czynszu i samorząd w nowo zakładanych osadach. Zasadzcy organizowali kolumny wozów podążające na tereny, na których miano się osiedlić. Po przybyciu na miejsce przydzielali osadnikom ziemię i organizowali prace niezbędne do zakładania nowych wsi lub rozbudowy już istniejących.

↑ **IL. 3.** Na fotografię lotniczą wsi Ratnowice (niem. nazwa Rathmannsdorf) nałożono schemat siatki pól nadanych osadnikom podczas lokowania wsi. Do dziś można dostrzec średniowieczny układ zabudowań mieszkalnych i gospodarczych wzdłuż drogi (tzw. wieś ulicówka).

ŹR. 2. Prawa zasadzcy

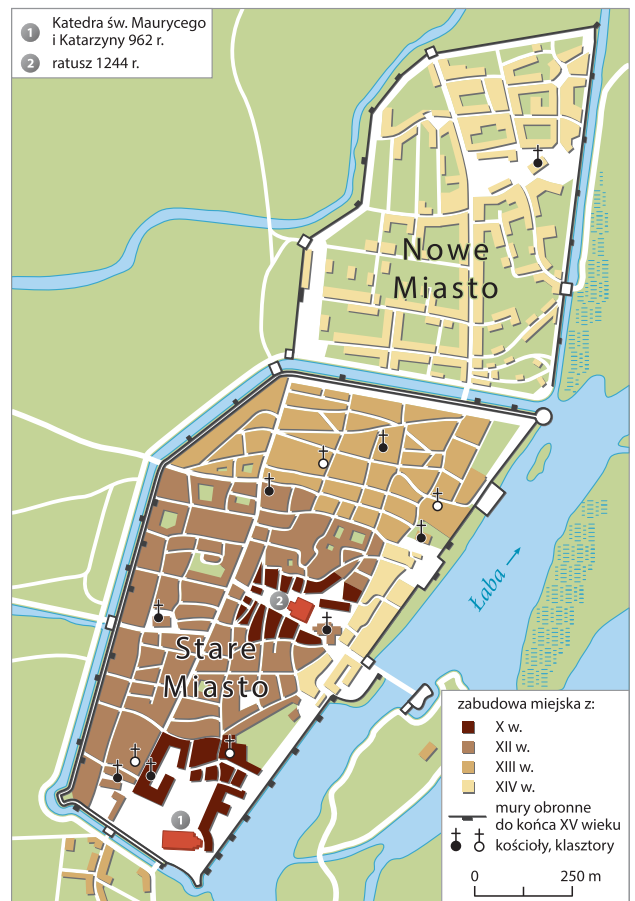
Książę Henryk Brodaty pozwala na lokację wsi Budzów (niem. Bautze) w 1221 r.

- 1 W imię Zbawcy, Amen. My, Henryk, z Bożej łaski książę Śląska, pragniemy, aby było wiadomo ludziom obecnych czasów i przyszłych, iż Menoldowi daliśmy wieś, która się nazywa Budzów, do zasiedlenia w liczbie 50 łanów
- 5 [1 łan = ok. 25 ha] za każdy szósty łan, który będzie wolny od opłaty wszelkiego czynszu i dziesięcin, a jeżeli coś lasu zostanie więcej ponad 50 łanów, dołączyliśmy go do wspomnianej wsi na tych samych prawach. Nadaliśmy także pomienionemu Menoldowi młyn i karczmę na wieczyste posiadanie prawem dziedzicznym jemu i jego dziedzicom lub komukolwiek na przyszłość zechcą odprzedać wraz ze wspomnianym wyżej co szóstym łanem. Dla ulżenia zaś [...], nadajemy wspomnianej wsi wolniznę [tj. zwolnienie z podatków] na 14 lat, a również pragniemy, aby
- 15 pomieniona wieś korzystała z tego samego prawa i [miała te same obowiązki] świadczeń, jakie przysługują wsiom uprzywilejowanym koło Salzborn.

Księga henrykowska, przeł. R. Grodecki, Wrocław 2004, s. 64–65.

↑ **M. 1.** Plan Wrocławia w XII–XIII w. Miasto zostało lokowane na początku XIII w. W czasie najazdu Mongołów na Europę w 1241 r. zostało opuszczone przez mieszczan i spalone, a następnie odbudowane i lokowane na prawie magdeburskim.

↑ **M. 2.** Plan Magdeburga w X–XV w. Miasto powstało na terenie dawnej osady handlowej. W 1188 r. otrzymało od arcybiskupa Magdeburga przywileje (prawo magdeburskie), wedle których lokowano wiele miast na terenach m.in. dzisiejszej Polski, Czech, Ukrainy, Białorusi i Litwy.

Nowe wsie i miasta: prawo niemieckie dla wszystkich?

Większość nowych osad zakładano według schematu **ulicówki**. W ramach wynagrodzenia właściciele ziemscy często mianowali zasadźców dziedzicznymi sołtysami wsi, które zakładano na **prawie niemieckim**. Właściciele osiedlali ludzi według zasad prawnych wypracowanych w ojczyźnie przybyszów. Często, w przeciwieństwie do krajów, z których przybywali, osadnicy stawali się tu ludźmi wolnymi. Z czasem również miejscowa ludność otrzymywała podobne prawa jak przybysze.

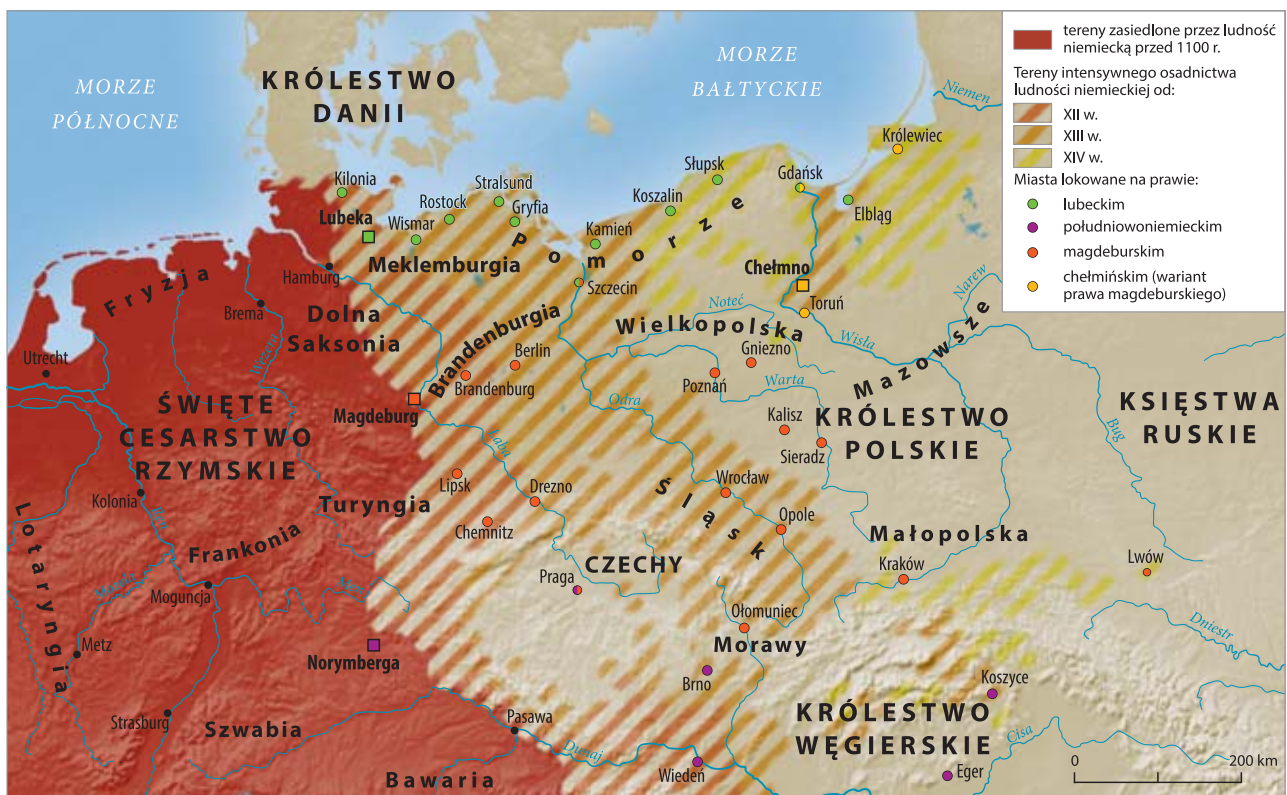
Władcy w Europie Środkowo-Wschodniej nie tylko zakładali nowe wsie, lecz także lokowali miasta. Napływali do nich licznie osadnicy z państw niemieckich. Również podczas tych lokacji władcy wzorowali się na obyczajach prawnych wypracowanych w dużych miastach niemieckich. W zależności od regionu rozpowszechniły się np. prawa lubeckie i magdeburskie, które dostosowywano do miejscowych potrzeb. Nazywano je ogólnie prawem niemieckim. Na jego podstawie mieszkańcy uzyskiwali rozmaite przywileje, m.in. możliwość organizowania targów, zwolnienie z niektórych ceł oraz prawo odbywania własnych sądów z wójtem na czele. Otrzymywali też prawo do tworzenia samorządu, czyli powoływania rady miejskiej, której przewodniczył burmistrz. Według zasad prawa niemieckiego przekształcano w miasta ośrodki położone przy znaczących grodach, np. Gniezno, Kraków czy Wrocław.

Ulicówka – typ wsi o zwartej zabudowie po obu stronach drogi.

Prawo niemieckie – tak nazywa się w Polsce wzorce prawne wypracowane w średniowiecznych Niemczech i stosowane podczas lokacji miast i wsi od XIII w.

1. Na podstawie wiadomości z lekcji i **IL. 3.** uzasadnij, dlaczego wieś Ratnowice ma dziś kształt widoczny na zdjęciu lotniczym.
2. Przeczytaj **ŻR. 2.** i powiedz, kto został zasadźcą wsi Budzów i jakie otrzymał przywileje.
3. Porównaj plany miast Wrocławia i Magdeburga (**M. 1.** i **M. 2.**). Wymień podobieństwa w ich rozplanowaniu.
4. Napisz dialog młodego małżeństwa z Saksonii w Niemczech z XIII w., rozważającego ofertę zasadźcy dotyczącą osiedlenia się na Śląsku.

↑ M. 3. Tereny Europy Środkowo-Wschodniej objęte osadnictwem na tzw. prawie niemieckim do końca XIV w.

Sąsiedztwo i wzajemne oddziaływanie

Nowi przybysze często osiedlali się w pobliżu już istniejących słowiańskich osad. Z biegiem czasu języki i kultura rdzennej i napływowej ludności zaczęły wzajemnie na siebie oddziaływać. Dlatego też wiele nazw miejscowości na dzisiejszych terenach Niemiec ma pochodzenie słowiańskie, jak np. Berlin (słow. Bralin), Lubeka (słow. Ljubice – niem. Lübeck) czy Budziszyn (słow. Budyšin, niem. Bautzen). Podobnie wiele nazw miejscowych w dzisiejszej Polsce powstało w okresie średniowiecznego osadnictwa na tzw. prawie niemieckim i ma niemieckie pochodzenie – np. Olsztyn (niem. Allenstein) czy Sztynwag (Steinwaage). Z okresu lokacji na tzw. prawie niemieckim pochodzą też instytucje samorządu wiejskiego i miejskiego, które w zmienionych formach utrzymały się do dziś. Zasady prawa niemieckiego nie tylko wywierały wpływ na życie codzienne ówczesnych mieszkańców, lecz także pozostawiły trwały ślad np. na kształcie i wyglądzie starówek wielu miast w Europie Środkowo-Wschodniej, jak choćby we Wrocławiu, w Krakowie czy we Lwowie.

PRZESZŁOŚĆ W TERAŹNIEJSZOŚCI

ŹR. 3. Wpływy językowe

Nowi osadnicy mówili swoim rodzimym językiem. Dlatego w języku polskim pojawiło się wiele zapożyczeń z niemieckiego, których używa się do dziś. Pochodzą przede wszystkim z dziedziny administracji, a także dotyczą techniki i rzemiosła (np. polska końcówka *-unek* odpowiada niemieckiej końcówce *-ung*). Następował także odwrotny proces – język niemiecki przejmował polskie słowa.

Przykłady zapożyczeń niemieckich w języku polskim:

NIEMIECKI	POLSKI
<i>Malter</i>	<i>malarz</i>
<i>Vogt</i>	<i>wójt</i>
<i>Rat</i>	<i>rada</i>
<i>Rathaus</i>	<i>ratusz</i>
<i>Stück</i>	<i>sztuka</i>
<i>Bürgermeister</i>	<i>burmistrz</i>
<i>Ring (= Marktplatz)</i>	<i>rynek</i>

Przykłady zapożyczeń polskich w języku niemieckim:

POLSKI	NIEMIECKI
<i>granica</i>	<i>Grenze</i>
<i>ogórek</i>	<i>Gurke</i>
<i>krupa (kasza)</i>	<i>Graupe</i>
<i>bicz</i>	<i>Peitsche</i>
<i>twaróg</i>	<i>Quark</i>

K. Dedecius, *Polacy i Niemcy. Posłannictwo książek*, Kraków 1973, s. 9 i nn.

Sąsiedztwo i konflikty – przykład Krakowa

Bliskie sąsiedztwo ludności rdzennej i napływowej prowadziło czasami do powstania uprzedzeń i zatargów. Niekiedy dochodziło do nieporozumień i poważnych konfliktów, jak np. w Krakowie. Od czasu lokacji na prawie magdeburskim w 1257 r. żyła tam liczna społeczność niemieckojęzyczna, która wypowiedziała się przeciwko objęciu polskiego tronu przez piastowskiego księcia Władysława Łokietka. W latach 1311–1312 wzniciła ona bunt, na którego czele stanął wójt Albert.

Książę stłumił bunt, a wobec jego uczestników zastosował surowe kary. Dodatkowo władca odebrał miastu część przywilejów. Mimo tych wypadków w Krakowie nadal pozostało wielu mieszczan niemieckich. Historycy szacują, że pod koniec XV w. stanowili oni ok. 35 procent ludności miasta.

Udział zakonów w akcjach osadniczych

Również zakony, jak np. cystersi, uczestniczyły w akcjach sprowadzania osadników. Początkowo zakonnicy wznosili swoje klasztory w miejscach oddalonych od ludzkich osiedli. Z upływem czasu, obdarzani przez władców i możnych ziemskimi majątkami, zaczęli wokół klasztorów zakładać nowe osady i wsie i otaczali opieką duszpasterską ich mieszkańców.

↑ **IL. 4.** i **IL. 5.** Jadwiga z Andechs (Bawaria, Niemcy) zwana Śląską, żona księcia Henryka Brodatego, funduje klasztor cysterek w Trzebnicy i wprowadza do niego mniszki z Bambergu (Niemcy). Jadwiga Śląska dzięki działalności dobroczynnej wśród chorych i ubogich oraz pobożnemu życiu została niedługo po śmierci ogłoszona świętą. Obraz autorstwa tzw. Mistrza Tryptyku z Wielowsi, poł. XV w.

- ?**
1. Na podstawie wiadomości z podręcznika oraz **M. 3.** scharakteryzuj proces zakładania wsi i miast w Europie Środkowo-Wschodniej. Wymień dzisiejsze państwa i regiony, w których w średniowieczu dokonywał się ten proces.
 2. Wybierz z rubryki *Przeszłość w terażniejszości* trzy wyrazy zapożyczone i wyjaśnij, dlaczego zadomowiły się one w języku polskim lub niemieckim.
 3. Na podstawie wiadomości z podręcznika oraz **IL. 4.** i **IL. 5.** przedstaw rolę zakonów w akcji osadniczej.

Śląsk – jeden z regionów, które dzielą i łączą

Historycy przypuszczają, że podczas lokacji wsi i miast na prawie niemieckim w XIII w. na ziemi polskie napłynęło ok. 100 tys. osadników, głównie z Niemiec. Szczególnie wielu z nich osiedliło się na Śląsku.

Przybysze z Zachodu odcisnęli swoje piętno nie tylko na gospodarce, lecz także na kulturze. Język niemiecki zaczął się powoli rozprzestrzeniać. Na wrocławskim dworze Piastów kwitła rycerska poezja w języku niemieckim, a jednym z jej autorów był książę wrocławski Henryk IV Probus (ok. 1257–1290). W fundowanych w tym czasie na Śląsku licznych kościołach i klasztorach pracowali budowniczowie i artyści przybyli z krajów niemieckich.

Śląsk, zamieszany wspólnie przez Polaków i Niemców, do XIII w. znajdował się pod władzą polskich książąt. W XIV w. wszedł w skład Królestwa Czech, będącego wtedy częścią Rzeszy Niemieckiej. Pomorze Gdańskie, podbite na początku XIV w.

przez zakon krzyżacki i objęte intensywną akcją kolonizacyjną, pozostało regionem, w którym w następnych stuleciach, mimo konfliktów, spotykały się i przenikały kultury sąsiadujących ze sobą ludów, tworząc wspólne dziedzictwo.

W pozostałych dzielnicach Polski ludność napływowa osiedlała się głównie w miastach. Dotyczyło to zarówno Niemców, jak i Żydów, którym polscy książęta specjalnymi przywilejami gwarantowali swobodę wyznawania własnej religii oraz samorząd.

↓ **IL. 6.** Henryk Probus podczas turnieju. Na tarczy władcy widnieje czarny orzeł Piastów śląskich. Ilustracja pochodzi z książki *Codex Manesse* powstałej w XIV w.

ŻR. 3. Postanowienie w sprawie kazań

Zarządzenie opata klasztoru we Wrocławiu.

- 1 [...] W tymże roku 1429 koło św. Katarzyny [25 listopada] pan Jodok opat [Jodok z Głuchołazów, opat klasztoru Najświętszej Marii Panny na Piasku we Wrocławiu] zarządził i postanowił, aby w kościele tym odbywały się
- 5 odtąd kazania w języku niemieckim, ponieważ ich dotąd nie było, a są konieczne dla zbawienia duszy.

Śląsk, ziemia lubuska, Pomorze Zachodnie, Pomorze Gdańskie oraz stosunki polsko-krzyżackie do schyłku XV w., Warszawa 1959, s. 12.

ŻR. 4. Język polski czy niemiecki?

Nakaz biskupa wrocławskiego z XV w.

- 1 W roku 1495, w poniedziałek po Św. Trójcy [15 czerwca] w Otmuchowie [na Śląsku] wydał czcigodny książę i pan, pan Jan [Jan Roth], biskup wrocławski etc. surowy nakaz i zarządzenie dla mieszkańców i chłopów całej gminy
- 5 Wójcice należącej do zamku i przy Otmuchowie położonej, najbardziej znaczej, ażeby używały języka niemieckiego i trzymały się go. (Dotąd) bowiem używają one prawie wyłącznie polskiej mowy i dlatego nie mogą przedstawić swoich potrzeb i porozumiewać się z naszymi urzędnikami
- 10 inaczej jak przez tłumaczy. [...] Zarządził książę łaskawość tymże włościanom [tj. chłopom], którzy mówią

- po polsku i posługują się językiem polskim, ażeby w ciągu najbliższych 5 lat nauczyli się i używali języka niemieckiego, powstrzymywali się od polskiego i nie postępowali inaczej.
- 15 Jeżeli zaś, teraz lub później, będą mieli dzieci, powinny one być przez rodziców nakłonięte, ażeby przede wszystkim nauczyły się dobrze po niemiecku. Jeśli jednak ktoś z tych wymienionych wójcician nie będzie przestrzegał zarządzenia jego łaskawości i nie nauczy się języka
- 20 niemieckiego tego jego łaskawość nie będzie tolerował [...], lecz każe go przepędzić.

Śląsk, ziemia lubuska, Pomorze Zachodnie, Pomorze Gdańskie oraz stosunki polsko-krzyżackie do schyłku XV w., Warszawa 1959, s. 13.

↑ **IL. 7.** Widok średniowiecznego Wrocławia z *Kroniki świata* wydanej w Norymberdze w 1493 r.

PUNKT WIDZENIA

Wielu osadników z Europy Zachodniej wyruszyło między XII a XIV w. w drogę do Europy Środkowo-Wschodniej. Tutaj osiedlali się we wsiach i w miastach lokowanych na prawie niemieckim. W starszych polskich i niemieckich podręcznikach szkolnych nowi przybysze z zachodniej Europy przedstawiani byli w różny sposób.

TN. 1. Niemiecki autor Willy Kuhn w podręczniku do historii z 1969 r.

- 1 Osadnicy na początku pracują w pocie czoła. Ścinają drzewa i w pierwszej kolejności budują chaty z bali, jako schronienie dla siebie i bydła. Po drodze zdechły im cenne zwierzęta rozplodowe, zgniły
- 5 kosztowne nasiona. Jednak podczas długiej podróży osadnicy żyli ze sobą jak rodzina. Pomagają sobie nawzajem, dzieląc pierwsze marne zbiory. Wielu umiera w nędzy w pierwszych latach, nie doczekawszy poprawy swojego losu. I wielu z nich
- 10 na własnej skórze doświadcza mądrości osadników: „Pierwszy ma śmierć, drugi biedę jak półśmierć, trzeci chleba ćwierć!”. Rok po roku powiększają i ulepszają własne pola i gospodarstwa. Zdumieni słowiańscy
- 15 chłopcy odwiedzają nowych sąsiadów i zaprzyjaźniają się z nimi. Uczą się wiele nowego i wymieniają z nimi nasiona, inwentarz i dobre narzędzia rolnicze. [...] Zmienia się krajobraz, który dawniej przypominał leśną
- 20 dzicz. Niebawem wszędzie widać żyzne pola uprawne, sady i ogrody warzywne, bujne łąki, na których pasie się dobrze odżywione bydło i konie.

W. Kuhn, *Menschen in ihrer Zeit 1. Erzählungen aus der Geschichte*, Stuttgart 1969, s. 24.

TN. 2. Polski autor Jerzy Dowiat w podręczniku do historii z 1976 r.

- 1 Na ziemiach zachodniej Polski, w szczególności na Śląsku, osiedlał się więc co najmniej od początku XIII wieku nie tylko żywioł polski. Ściągali tu także
- 5 chłopcy z bardziej przeludnionych krajów Europy, przede wszystkim z sąsiednich Niemiec, jak również z dalszego, romańskiego Zachodu. Z ojczyzny
- 10 wyganiał ich niedostatek, brak ziemi czy nadmierny wyzysk feudalny. Od panów polskich otrzymywali znaczne przywileje i ulgi w świadczeniach, zazwyczaj według własnych żądań, dla których wzorem były
- 15 prawa tych miejscowości, które w ich ojczyźnie zdołały wywalczyć sobie najwięcej swobód. W ten sposób w ustroju polskiej wsi pojawił się
- 20 nowy element – prawo niemieckie. Osadnicy obcy przybywali gromadnie, obejmując w użytkowanie grunta mające stanowić wieś. Sami wywodzili się spośród najuboższych i zazwyczaj nie mieli
- inwentarza ani środków na zagospodarowanie się, toteż rekrutował ich przedsiębiorczy kolonizacyjny –
- zasadźca, dysponujący kapitałem i zdolny sfinansować całe to przedsięwzięcie.

J. Dowiat, *Historia dla klasy 1 technikum*, Warszawa 1976, s. 166–167.

1. Przedstaw konsekwencje napływu osadników z Europy Zachodniej na Śląsk. Wykorzystaj wiedzę z podręcznika oraz **ŻR. 3.** i **ŻR. 4.**
2. Przeanalizuj zarządzenie biskupa wrocławskiego wobec mieszkańców wsi Wójcice (**ŻR. 4.**). Oceń postępowanie biskupa.
3. Porównaj przekazy podręcznikowe **TN. 1.** i **TN. 2.** Jak autorzy oceniają napływ osadników z Zachodu?
4. Jako mieszkaniec Wrocławia dowiadujesz się, że w mieście osiedlili się przybysze z Nadrenii w Niemczech. Jak ich powitasz? Uzasadnij swoje zdanie. Użyj argumentów przedstawionych w tekście podręcznika.

11.4

Test kompetencji

1. Wybierz w przypadku każdego pytania jedną spośród trzech podanych odpowiedzi.

ZADANIE 1. Sprawdź swoje wiadomości.

Czym były przywileje?

- a) Uzyskanymi prawami.
- b) Nowymi ustawami.
- c) Wyposażeniem domu.

Kto zbierał się w ratuszu?

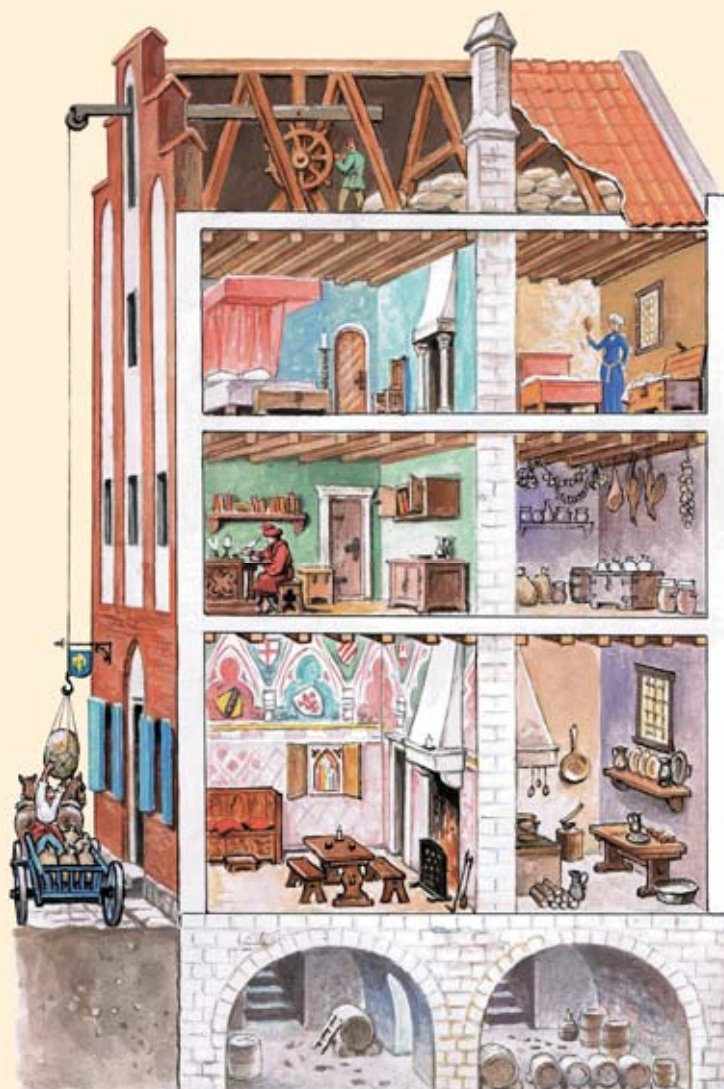
- a) Cech piekarzy.
- b) Rada miejska.
- c) Sąd.

Czym była Hanza?

- a) Związkiem kupców i miast.
- b) Związkiem piratów z Morza Północnego.
- c) Wspólnotą niezamężnych kobiet.

ZADANIE 2. Sprawdź swoje wiadomości i umiejętność analizy ilustracji.

2. Wyobraź sobie, że przedstawiony na ilustracji dom średniowiecznego kupca to muzeum. Jako przewodnik oprowadzasz po nim grupy turystów. Zwróć uwagę na najważniejsze elementy w pomieszczeniach i przekaz odwiedzającym muzeum możliwie jak najwięcej informacji na temat domu, jego mieszkańców oraz ich zajęć.

→ **IL. 1.** Dom kupiecki z ok. 1400 r., rysunek rekonstrukcyjny.

ZADANIE 3. Sprawdź umiejętność analizy tekstu źródłowego.**ŹR. 1.** Jak powinny żyć beginki?

Fragmenty statutu wspólnoty beginek w nadreńskim mieście Wesel, ok. 1309 r.

1. Przyjmować należy jedynie prawe i zacne osoby za pozwoleniem rodziców, najwyżej dwie rodzone siostry i wyłącznie osoby cieszące się wolnością osobistą.
2. Niech każda przyjęta siostra posiada [środki] zapewniające byt albo zna się na rzemiośle, by zarobić na własne utrzymanie.
3. Jeśli między mieszkającymi w domu siostrami wybuchną waśnie, niech przełożona w pokoju i z miłością załagodzi je przed udaniem się na spoczynek.
4. Niech żadna z siostr nie opuszcza domu bez pozwolenia przełożonej ani niech nigdy nie wychodzi sama, lecz zawsze w towarzystwie drugiej. Niech nie wychodzi przed wschodem ani po zachodzie słońca, chyba że [...] przełożona wyraziła na to zgodę.
5. Przed wschodem i po zachodzie słońca dom niech będzie zamknięty dla wszystkich mężczyzn. [...]
7. Codziennie niech odpowiadają wigilie [modlitwy wieczorne] w intencji swoich dobroczyńców. [...]
8. Siostra, która postępuje nieobyczajnie i wbrew wierze, a upomniana dwukrotnie nie poprawi się, niech zostanie wydalona z domu i niech utraci doń wszelkie prawa. [...]

Quellen zur Geschichte der Diakonie: Altertum und Mittelalter, t. 1, Stuttgart 1960, nr 117, s. 128.

15

3. Wyjaśnij, kim były beginki. Użyj współczesnego języka i przedstaw reguły zawarte w źródle. Wymień powody, dla których średnio-wieczne kobiety dobrowolnie decydowały się żyć w taki sposób.

ZADANIE 4. Sprawdź umiejętność analizy ilustracji i wyciągania wniosków.

4. Wyobraź sobie, że jesteś w 1497 r. w porcie w Hamburgu i widzisz właśnie taką scenę. W formie eseju napisz o wszystkim, co rozpoznajesz na ilustracji. Opisz ludzi, budynki oraz statki tak szczegółowo, jak tylko potrafisz.

← **IL. 2.** Scena z portu w Hamburgu, miniatura z rękopisu z 1497 r.